

A magyar büntetés-végrehajtás professzionalizálása

A MATRA programról

2001. november 12-én Pilisszentkereszten hét magyar bv. intézet életében új fejezet kezdődött, csatlakoztak a Matra Projekthez, illetve a hozzá kapcsolódó tapasztalatcsere és tanulmányút programokhoz. Jelen rövid cikk részben összehasonlítja a holland és a magyar büntetés-végrehajtást annak érdekében, hogy az olvasó képet nyerjen a projektből kiaknázható lehetőségek kereteiről, másrészt beszámol a projektben eddig történt lépésekről.

A Matra Projekt

A Matra szó egy holland nyelvű rövidítés. Jelentése a kelet- és közép-európai országok demokratikus fejlődésének elősegítése. A Matra programot a Holland Külügyminisztérium hozta létre. A csomagban egy pénzösszeg található, amelyre pályázni lehet. A Holland Helsinki Bizottság (NHC) „A magyar büntetés-végrehajtás professzionalizálása” címmel pályázatot nyújtott be a Holland Külügyminisztériumhoz (HKM), amelyet 2001. augusztus 13-án elfogadtak. A támogatás összege közel 165 millió forint. A program hivatalosan 2001. szeptember 1-től 2004. augusztus 1-ig tart. A munkatervben vagy a költségvetésben bekövetkezett minden változtatáshoz a külügyminiszter írásos engedélyre van szükség. A munkaterv-

ben felvázolt tevékenységek végrehajtásáért a pályázó, tehát az NHC, felelős. Minden a projektbe bevont magyar szakember erkölcsi kötelessége tehát a maximális együttműködés. Az NHC kéthavonta jelentést készít a HKM-nek az elvégzett feladatokról. A jelentés összeállítása értelemszerűen a magyar résztvevők közreműködése nélkül nem valósítható meg. Megjegyzendő, hogy az NHC Magyarország mellett Csehországban és Moldáviában is fejt ki börtönrendszereket támogató tevékenységet.

Előkészületek

A kilencvenes évek elejétől több holland bv.-s szakember járt több magyar intézetben. A szakemberek közül többen (pl. *Jan van den Brand* úr, területi parancsnok) egyben az NHC tagjai is, és bennük merült fel az ötlet, hogy a magyar bv. szervezetét támogatni kellene. Hosszas egyeztető tárgyalások kezdődtek vezetői szinten, míg 2001. március havára az NHC elkészítette a pályázat tervezetét, amelyet a BVOP is elfogadott. *Raymond Swennenhuis* úr az NHC igazgatóhelyettese több alkalommal tárgyalt *Dr. Bökönyi Istvánnal*, *Dr. Kiss Imrével*, *Dr. Sárdi Miklóssal*, és más a BVOP-n dolgozó személyekkel a program előkészítését illetően. A tárgyalások baráti hangnemben foly-

tak és a bv. vezetői kijelentették, hogy garanciát vállalnak a program megvalósításához. Körvonalazódott, hogy mely intézetek vesznek részt a magyar oldalról a projektben.

A magyar és a holland bv. összehasonlítása

Mint tudjuk, a magyar bv. intézetek az BVOP irányítása alatt állnak, ehhez képest a holland intézetek fölél közvetlenül az Igazságügyi Minisztérium van rendelve. Hollandiában szintén létezik egy országos parancsnokságszerű szervezet (Head Office), amely leginkább stratégiával foglalkozik, tehát sokkal szűkebb a hatásköre, mint a BVOP-nak. Hollandiában bv. szempontból területekre osztották fel az országot. Minden ilyen kisebb területen három-négy bv. intézet működik, melyeknek területi parancsnoka (governor) van. Az intézetek igazgatói (director) neki vannak alárendelve. Egy-egy intézetben több alegység is működik. Az alegységek további blokkokra, a blokkok további egységekre (unit) bomlanak. Minden intézet kialakította a maga rezsiprofilját. A rezsiprofil az intézetben folyó programok, és az ott elhelyezett elítélti csoportok sajátosságai határozzák meg (pl. fiatal felnőt, drogfüggő férfiak intézete). De a példában említett intézetben külön egység működhet, pl. a külföldiek vagy az első bűntényesek (first offender) számára. A holland bv. intézetekben a külföldiek aránya meghaladja az 50%-ot, hasonló hányadot képviselnek a droggal kapcsolatos bűncselekmények elkövetői is. Az előzetes letartóztatást Hollandiában is a bv. hajtja végre. Ezen időszak alatt eldől, hogy a fogva tartott milyen profilú intézetbe fog kerülni. Az első bűntényesek, il-

letve az enyhébb bűncselekményt elkövetők számára lehetőség nyílik, az ún. trajektív szabadságvesztés büntetés letöltésére. Ez a fokozatosság elvét jelenti. Az elítélt zárt intézetben kezd, a büntetési idő felének letöltése után félig nyitott intézetbe kerül, majd nyitott intézetbe, végül „szabaddon mozgó” elítélt lesz. A legenyhébb bűncselekmények elkövetőivel szemben alternatív szankciókat alkalmaznak. A nőket elkülönítik a férfiaktól, de az egyes fogvatartotti programok sikere érdekében bizonyos foglalkozásokon együtt lehetnek. A holland bv. törvény jelentősen nagyobb hatáskörrel ruhazza fel az intézetek igazgatóit, mint a magyar törvény az intézetparancsnokokat. Ha törvény szövegének értelmezéséből vita keletkezik, az intézet igazgatója dönt. A feltételes szabadságra bocsátás, a különböző rezsimekbe helyezés jogköre is az igazgatóé. Tényleges életfogytig tartó „szabadságvesztés” csak a nem beszámítható, fokozottan veszélyes személyekkel szemben szabható ki, ők egy IMEIszerű intézetben nyemek elhelyezést.

Mint a fentiekből látható, a törvényi háttér eltérő volta miatt, a két börtönrendszer nehezen mérhető össze.

Egy gyakorlati példa a szemléleti különbségre

Hollandiában sem „megengedett” a drogok fogyasztása, csak a rendőrség nem intézkedik az elkövetőkkel szemben (szó szerint: „a rendőrség becsukja a szemét”). Ezt az elvet nevezik a könnyű drogok legalizálásának. A holland kormány is nemet mond a drogokra, de úgy gondolkodik, hogy a tiltás sokkal veszélyesebb, mint a módszeres prevenció, hiszen az illegálisba vonuló drogos más bűncselekményeket is el fog kö-

vetni a kábítószer megszerzésének érdekében. Az intézkedés bevezetése a holland társadalmat is megosztotta. A holland bv. intézetekben drogmentes körletek működnek, ahova olyan személy kerül, aki kijelenti, hogy a börtönben nem fog drogot fogyasztani. A szerződés betartása vizeletvizsgálattal ellenőrizhető. Megjegyzendő, hogy a magyar bv.-ben is tervezik az ún. drog prevenció körletek létrehozását hasonló feltételekkel.

A Matra Projekt által fejleszteni kívánt területek

A fiatalok elítéltek

A magyar büntetés-végrehajtás kiemelkedő fontosságnak tartja a fiatalok elítéltek kezelését. Fiatalok elítéltek az lesz, aki bűncselekményét 14 és 18 éves kora között követi el. Ezeket a személyeket 21 éves korukig a fiatalok büntetés-végrehajtási intézetében kell elhelyezni. Ilyen intézet jelenleg Magyarországon csak egy létezik, Tökölön. A fiatalok lányok szabadságvesztését Mélykúton hajtják végre. Regionális szinten jelenleg egy harminc fő befogadására alkalmas intézet működik Kecskeméten. 2002 februárjában tervezik egy ugyanilyen jellegű intézet megnyitását Miskolcon, 120 fős befogadó képességgel.

A fiatalok számára programokat kell szervezni, el kell őket foglalni a börtönbeli szabadidejük során annak érdekében, hogy letartóztatásuk alatt ne kriminalizálódjanak tovább. Ilyen programok jelenleg is működnek. Ezen elítéltek csoport számára a rehabilitáció vagy a reszocializáció érdekében biztosít a bv. szervezet munkát, iskolai képzést és a szabadulásra felkészítő progra-

mokat. A fiatalok számára külön utógondozói szolgálat is működik. A regionális intézetek nyitása azért stratégiai jelentőségű, mert a helyi szinteken az elítélteket könnyebb meglátogatni, és így a fogva tartottnak több esélye van a családi és a baráti kapcsolatok ápolására. A holland fél ezeket a tevékenységeket a programok bővítésével kívánja segíteni.

Drogok börtönben

Magyarországon büntetendő az akár csekély mennyiségű kábítószer fogyasztása is. Súlyosabb büntetést várhat az a személy, aki a bv. keretein belül él a drogokkal. Magyarország immár nem tranzit ország, hanem komoly és szervezett drogpia alakult ki, és nem lehet tagadni, hogy a börtönökbe is jelen vannak a különféle drogok. A biztonsági ellenőrzések során egyre nagyobb mennyiségű kábítószerre bukkannak a bv.-s dolgozók.

Dr. Huszár László a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka az alábbiakban látja az együttműködés lehetőségeit:

- Először *fel kell térképezni azokat a csatornákat, amelyeken a drog bejuthat a börtönbe.* Ennek rendkívül sok útja lehet, és intézetenként, a helyi lehetőségekhez mérten változnak ezek az útvonalak. A drog bejuthat a látogatáson, az elítélteknek küldött csomagokban, a beszállítókon keresztül, a levelekben, vagy a személyzet által is.
- A felderítés után *azonosítani kell azokat a fogva tartottakat, akik használják a drogot.* Ehhez elkerülhetetlen a személyzet továbbképzése, hogy a leggyeszebb feladatokat ellátó őr is tudja azonosítani a kábítószerek hatása alatt álló egyént, felismerje az esetle-

ges elvonási tüneteket, valamint felfigyeljen a rendszeres használat bizonyos jeleire. Másik fontos feladat a bekerült drogok megtalálása, erre a magyar börtönökben már van lehetőség: kereső kutyákat, illetve operatív (nyomozó) tevékenységet alkalmaznak. A drogos személy magatartás mintáinak azonosításában tehát a holland szakemberek sokat segíthetnek.

- A csatornák felderítése és az azonosítás után meg kell vizsgálni, hogy a gyógyszeres vagy a helyettesítő kezelésen kívül *milyen módszerekkel kezelhetők a drogos fogva tartottak.*

Minden holland bv. intézetben speciális csoportok működnek, ahol ezeket a személyeket csoportosan kezelik, pszichológiai jellegű módszerekkel. Napjainkban népszerűek azok a csoportok (CB), ahol a fogva tartottak más magatartás mintákat sajátíthatnak el a felállított pozitív példákön keresztül. A magyar bv.-re jellemző, hogy ugyan utasításokat adnak ki a különféle csoportok kezelésére, de az anyagiak és a képzett munkaerő hiánya miatt minden csoportban egyéni módszerű csoportos kezelés folyik, melynek hatásfoka nem rossz. Ezen csoportok működési hatékonyságán kellene még javítani. Meg kell említeni, hogy a CB csoportok Nyugat-Európában nem népszerűek a fogva tartottak körében, hatékonyságuk vitatott.

Programok

A fogvatartotti programok alkalmazása stratégiai jelentőségű. Néhány program beindításával komoly sikereket lehet elérni a visszaesés csökkentésének érdekében. A holland büntetés-végrehajtási törvény szerint a fogva tartottak csak ítéltet

kapják meg a bíróságtól években, minden egyébről a bv. szervezete dönt. Az előzetes letartóztatás alatt nagyjából kiderül, hogy milyen csoportba fog kerülni a személy. Ezt a folyamatot nevezik *fogvatartotti differenciálásnak*. A fogvatartotti csoportok számára külön részlegeket, illetve intézeteket kell létrehozni, ez a *klasszifikáció*. Minden intézet az általa folytatott programok alapján alakítja ki a *rezsiprofilját*. A differenciálás jelenleg Magyarországon jogszabályi háttér alapján működik, ugyanez mondható el a klasszifikációról. Az intézetek kezelési feladatai tehát kötöttek, bár elmondható, hogy a magyar büntetés-végrehajtási testületi tagok nyitottak bármilyen új program adaptálása felé. Rezsiprofil az intézetek csak a végrehajtási fokozataiknak megfelelően tudtak kialakítani.

Magyarországon jelenleg a következő elítélti rétegekkel szemben valósul meg külön bánásmód (jogszabályi vagy a jogszabály értelmezéséből fakadó háttérrel, körvonalakban):

- fiatalkorúak
- első büntényesek (első szabadságvesztés büntetésüket töltők)
- többszörös visszaesők (nem bocsáthatók feltételes szabadságra)
- gyógyító-nevelő csoportba utaltak (ítéletből eredően, vagy az intézet javaslatára, a bővebb kifejtésre itt terjedelmi okokból nincs mód)
- őrzési csoportok (ezek a kategóriák határozzák meg, hogy ki milyen jellegű munkát vállalhat, az őrzési kategóriát a befogadó intézet adja a fogva tartottnak, és azt bizonyos időközönként felül kell vizsgálni)
- fokozat szerint (fogház, fegyház, börtön)

– átmeneti csoportosok (szabadulás előtt)

Ezen fogvatartotti csoportok számára – bár jól elkülöníthetők egymástól – a magyar bv. nem nyújt, vagy nem képes jelentős mértékben különböző programokat nyújtani. Hollandiában a következő csoportok élnek még a fentiekén túl:

- agresszív elítéltek (erőszakos bűncselekményt követtek el, vagy a börtönben is erőszakosan viselkednek)
- sérülékeny elítéltek (áldozat típusú elítéltek, akiket a többiekől védeni kell)
- fiatal felnőttek (23-25 éves korig)
- drogfüggők
- drogok (droggal kapcsolatos bűncselekményt követtek el)
- szexuális jellegű bűncselekményt elkövetők

– *sex offenders*: általános kifejezés a szexuális jellegű bűncselekmények elkövetőire

– *pedofilek*: gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmény

– *abusers*: foglalkozás körében, gyermekek sérelmére (pl. az iskola buszok vezetői lehetnek ilyenek)

– *incests*: egyenes ági vagy nevelt leszármazott az áldozat.

– *homoszexuálisok*: az életmód jellege és a kriminális életút is összefügg a homoszexualitással

(ezek természetesen nem pszichiátriai kategóriák)

Monique Lejeune, az első tervezési találkozó moderátora hangsúlyozta, hogy a fenti három fejleszteni kívánt terület csupán a Matra Projekt váza, ettől el lehet térni, és más problémás területek fejlesztésével is lehet foglalkozni.

Az első tervezési találkozó

Az első tervezési találkozó (First Planning Meeting) 2001. november 12.-én Píliszentkereszten került megrendezésre. Eredetileg a találkozóra érkezett volna *Peter van der Sande* úr, a holland országos parancsnok, de betegsége miatt el kellett halasztania látogatását. A konferenciát Jan van den Brand nyitotta meg.

A megnyitón beszédet tartott Dr. Bökönyi István országos parancsnok. Beszédében megemlítette, hogy a BVOP folyamatosan együttműködik az Igazságügyi Minisztériummal a Matra Projekttel kapcsolatban, és folyamatosan tájékoztatja az IM-et a program keretében elvégzett feladatokról. Hangsúlyozta, hogy a bv. szakemberektől messzemenő együttműködést vár a program lefutása alatt.

Hester M. J. Somsen kisasszony a Holland Királyi Nagykövetség képviselőjében elmondta, hogy a Matra Program elsősorban ismeretek átadását jelenti, illetve tapasztalatcserék és tanulmányi utak lebonyolítását és megszervezését várja el a holland résztvevőktől.

Raymond Swennenhuis vázolta az NHC közreműködését a projektben, utalt továbbá a jelentési kötelezettségeire.

Ezek után a holland és magyar intézetek képviselői megismertek egymással, és kialakították az együttműködési tervüket.

A költségek folvósítása

A magyar bv. Matraval kapcsolatos kiadásainak nagy részét a holland partner fedezi. Ez 2001-ben úgy működött, hogy a BVOP központilag meghitelezte a kiadásokat, mivel jelen naptári évben elkülönített folyószámlát nem volt cél-

szerű létrehozni. Ezt 2002-ben meg kell tenni.

A magyar twinning partnerek önálló tevékenysége

Már az első tervezési találkozó kapcsán is önálló feladatai voltak az intézeteknek. 2002-ben a twinning partnerek közvetlen egymás között fogják egyeztetni a tennivalókat. Ezért a magyar intézeteknek a következő feladatai lesznek:

- egy angolul vagy németül tudó személy twinning kapcsolattartó lesz, ő intézi a twinning partnerek közti levelezést, kommunikációt
- ideális esetben ez a személy önálló telefon, fax és e-mail elérhetőséggel rendelkezik
- az adott intézet gazdasági vezetője közvetlen kapcsolatot tart fenn a BVOP Pénzügyi és Gazdasági Főosztályával Matra ügyben

A legjobb gyakorlat tréning

Összesen hat alkalommal fognak Legjobb Gyakorlat Tréninget szervezni. Ezeket a tanfolyamokon a magyar büntetés-végrehajtás képviselői Hollandiába fognak utazni, és ott részt fognak venni a büntetés-végrehajtási munkában, illetve elsajátítják a három fejlesztési kívánt területen meghonosodott legjobb gyakorlatot. Ezeket a tapasztalatokat adják majd tovább a többi magyar személynek Magyarországon. A BVOP tízfős szakemberekből álló csoportot fog kijelölni erre a célra, a csoportot két holland szakember fogja vezetni. (Az időbeli beosztásról lásd a mellékletet.)

Az ügyrendi szeminárium

Minden évben egyszer tartanak egy ügyrendi szemináriumot (policy seminar), amely konferencia jellegű rendezvény lesz. Az első ügyrendi szeminárium 2002 első negyedévében kerül megrendezésre Magyarországon. A találkozón a felek meg fogják tárgyalni a magyar büntetés-végrehajtási szervezet hosszú távú stratégiáját. Elemezni fogják a fentebb említett három fejlesztési kívánt terület jelenlegi állapotát, összegyűjtik a változtatási terveket, majd meghatározzák a tréningek megvalósításához szükséges legjobb módszereket. Ez alkalommal fogják kidolgozni a legjobb gyakorlat tréningek átlomlásait és témáit. Az első ügyrendi szeminárium után kerül kiválasztásra az 15-16 személy, aki majd részt vehet az oktatók képzése c. részprogramban.

Az oktatók képzése

Az oktatók képzésében (train the trainers) olyan magyar személyek fognak részt venni, akiket a BVOP és az NHC képviselői alkalmasnak tartanak majd a mélyebb ismeretek átadására. Ezek a személyek nem feltétlenül vezető beosztású szakemberek lesznek, hanem első sorban a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjának és a Rendőrtiszti Főiskola Bv. tanszékének tanárai (5-6 fő) és a programba bevont intézetek dolgozói, akik beszélnek angol vagy német nyelven, és motiváltak a programban való részvételre. Az a részprogramra pályázati úton lehet majd jelentkezni. Az idegen nyelv ismerete nem szükséges követelmény, a nyelvi nehézségek áthidalására a holland partner tolmácsok segítségét fogja igénybe

venni. A BVOK és az RTF részvétele azért fontos, mert az ott oktató tanárok a pályakezdő fiataloknak közvetlen úton tudják majd átadni az ismereteket. A részprogram leginkább kommunikációs tréning jellegű lesz, persze ügyelve a bv. szakmára is.

A twinning

A Matra Program gerincét a twinningek képezik. A twinning „ikresítést” jelent, és jelentősége abban áll, hogy a twinning partnerek a központok bevonása nélkül egymás intézeteibe látogatnak, és közvetlen úton nyernek szakmai tapasztalatokat.

A twinning európai uniós gyakorlat, a csatlakozni kívánó országok szakmai, gyakorlati felzárkóztatását szolgálja, nem csak a bv. keretein belül, hanem az államháztartás bármely területén működik.

A twinningek során a partnerek elsősorban a három fejleszteni kívánt terület fejlesztésén fognak dolgozni, de ezeken kívül bármely más, közösen problematikusnak tartott kérdéssel foglalkozhatnak. A résztvevő magyar és holland intézetek a következők:

- Zwollei Büntetés-végrehajtási Intézet
- Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet
- Den Helder Büntetés-végrehajtási Intézet – Bács Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet
- Vught Büntetés-végrehajtási Intézet – Szegedi Fegyház és Börtön

- Breda Büntetés-végrehajtási Intézet – Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet, Budapesti Fegyház és Börtön
- Eenhorn Büntetés- végrehajtási Intézet – Balassagyarmati Fegyház és Börtön
- IJssel Büntetés-végrehajtási Intézet – Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

2001. november 13-án és 14-én az együttműködő intézet-párok kidolgozták a twinning alapjait, és mindannyian találtak olyan területet, ahol a Matra Program megvalósítása érdekében együtt tudnak működni az elkövetkezendő évek során. A hét hátralevő részében a holland partnerek meglátogatták a magyar intézeteket, ahol további eszmecserekre került sor.

A magyar szakemberek nagy lelkesedéssel fogadták a program által nyújtott lehetőséget, néhányan elhatározták, hogy alapfokú angol nyelvtanfolyamon fognak részt venni a nyelvi akadályok leküzdése céljából. Többen a résztvevők közül még nem jártak nyugat-európai börtönben, így sokaknak most először lesz lehetősége nemzetközi büntetés-végrehajtási tapasztalatok szerzésére.

A Matra Programból nem csak a fentebb említett hét intézet fog profitálni, hanem a büntetés-végrehajtás egésze is.

A témával kapcsolatos kérdéseket, észrevételeket a Fliegauf.Gergely@bvop.hu e-mail címen várom.

Fliegauf Gergely

TAPASZTALATCSERE

Novák Zoltán, a magyar előadó

Monique Lejeune, az első tervezési találkozó szervezője

A holland delegáció

A magyar delegáció

Szekcióülések

